

Asia: VN/1646/2020

Lausuntopyyntö sosiaaliturvakomitean välimietinnöstä

Lausunnonantajan lausunto

1. Sosiaaliturvalainsäädännön yhtenäistäminen (välimietinnön ehdotukset 1 ja 2)
1.1 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset hakuajat ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä etuuksissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia etuuksien hakuajojen yhtenäistämällä voisi olla?

-

1.2 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset tulo- ja palkkakäsitteet ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä tilanteissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia tulo- ja palkkakäsitteiden yhtenäistämällä voisi olla?

-

2. Toimeenpanon monimutkaisuus ja digitalisaation mahdollisuudet (välimietinnön ehdotukset 3 ja 4)
2.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 3 valmistelussa?

-

2.2 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 4 valmistelussa?

Digitalisaation edistäminen on kannatettavaa, mutta samalla on huomioitava ne henkilöt, jotka eivät pysty asioimaan digitaalisesti. Heille on tarjottava samat palvelut ja etuudet muilla tavoin.

3. Työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyvät etuudet (välimietinnön ehdotukset 5, 6 ja 7)
3.1 Onko eri etuuksia ja eläkkeitä koskevien lakien työkyvyttömyyden käsitteissä epätarkoituksenmukaisia eroja ja jos kyllä, niin millaisia?

-

3.2 Mitä muutoksia lainsäädäntöön (erityisesti etuus- ja palvelulainsäädäntö) tulisi tehdä, jotta lainsäädäntö tukisi työ- ja toimintakyvyn ylläpitämistä ja parantamista sekä olemassa olevan työkyvyn hyödyntämistä?

-

3.3 Komitea ehdottaa arvioitavaksi mahdollisuuksia liittää työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyviin etuuksiin kannustimia ja veloitteita osallistua palvelutarpeen arviointiin ja yhdessä asiakkaan kanssa

sovittaviin palveluihin. Ehdotuksen mukaan palvelujen saatavuus ja saavutettavuus tulee huomioida. Mitä palveluja ehdotetun arvioinnin tulisi koskea?

Palveluihin osallistuminen on varmistettava laadukkailla ja oikea-aikaisilla palveluilla, joihin ihmiset haluavat ja pystyvät osallistua. Asiakkaalla pitää myös olla tieto, mikäli jokin palvelu sulkee tai vähentää toimeentuloon liittyviä etuuksia. Palveluihin pakottaminen sanktioiden uhalla ei rakenna ihmisten motivaatiota toivotulla tavalla. Tällä hetkellä ongelmana on usein se, että ihmiselle ei ole tarjolla mitään palvelua, johon hän toimintakykynsä puitteissa voi osallistua. Toimintakyvyn vaihtelua esiintyy esimerkiksi harvinaista hengityssairautta sairastavilla. He voivat olla ajoittain työkykyisiä, mutta sairauden pahenemisvaiheessa osa- tai täysin työkyvyttömiä. Tällaiset tekijät tulee arvioida palveluita suunnitellessa.

On etuuksia tai palveluita tarvitsevan ihmisen näkökulmasta ristiriitaista, jos sosiaaliturvajärjestelmän uudistuksessa halutaan korostaa työ- ja toimintakyvyn tai sen jäljellä olevan määrän hyödyntämistä, mutta samaan aikaan ihmisen pitää korostaa arjen ongelmia ja haittoja ollakseen oikeutettu perusturvaetuksiin tai palveluihin. Tällaisessa tilanteessa ihmiset valitsevat haittojen korostamisen hyötyjen etsimisen sijaan, jos perustoimeentulo ja tarvittavat palvelut on siitä kiinni. Jotta järjestelmässä voitaisiin hyödyntää jäljellä oleva työkyky aidosti, niin sitä ei saisi sitoa niin voimakkaasti perustoimeentuloon ja tarvittavien palveluiden saantiin tai sitten jäljellä olevan työkyvyn ”löytämisen” pitäisi hyödyttää yksilöä jollain tavalla enemmän niin, ettei syntyisi kannustinloukkuja.

Palveluissa täytyy pitää huoli siitä, että todetun työ- ja toimintakyvyttömyyden pitkittyessä asiakkaasta pitää ottaa koppi niin, että ammattilaisen kanssa yhdessä etsitään aktiivisesti ratkaisuja mahdollisen jäljellä olevan työkyvyn hyödyntämiseksi. Perustoimeentulo ei saa tässä vaarantua. Asiakkaalle täytyy jäädä tunne siitä, että ammattilainen on hänen puolellaan yhdessä miettimässä sopivia ratkaisukeinoja. Myös toivoa herättävä vertaistuellinen tieto muiden samassa tilanteessa olleiden kokemuksista voi motivoida asiakkaita eteenpäin.

4. Työttömyysturva, työllisyyden edistäminen ja osittainen työllistyminen (välimietinnön ehdotukset 8 ja 9)4.1 Komitea ehdottaa, että työmarkkinatuen toimivuutta ja uudistamistarpeita selvitetään tilanteissa, joissa työmarkkinoille pääsy tai niille palaaminen on vaikeutunut. Mitä tilanteita ehdotetun selvityksen tulisi koskea?

Hengityслиitto kannattaa selvitystä. Työttömyysturvan varassa on henkilöitä, joiden tosiasiallinen työ- ja toimintakyky on alentunut oireilun ja sairauksien vuoksi, joten tällöin työttömyysturva ei vastaa tarkoitustaan eikä edistä näiden henkilöiden varsinaista työnhakua ja -saantia. Työttömyysturva voi kuitenkin olla ainoa mahdollisuus tuloihin, jos henkilön sairautta tai oireilua ei katsota työkyvyttömyyteen oikeuttavaksi. Tällainen voi esimerkiksi olla tilanne harvinaista hengityssairautta sairastavilla sekä pitkittyneesti sisäilmasta oireilevilla. Tällaisiin tilanteisiin tarvitaan räätälöityjä moniammatillisia työ- ja toimintakykyä vahvistavia palveluita ja uudelleen koulutusta, jotka huomioivat myös henkilön oireet ja sairaudet sekä mahdolliset työnantajat.

5. Opiskelu ja osaamisen kehittäminen (välimietinnön ehdotukset 10, 11 ja 12)5.1 Komitea ehdottaa, että etuusjärjestelmän tulee tukea ihmisten jatkuvaa oppimista ja edistää osallistumisen tasa-arvoa. Miten etuusjärjestelmää tulisi uudistaa, jotta se parantaisi osallistumisen tasa-arvoa ja tukisi jatkuvan oppimisen palvelujärjestelmän uudistamista?

-

5.2 Komitea katsoo, että koulutukseen hakeutumisen tulee olla ensisijaista vailla ammatillista tutkintoa oleville nuorille. Miten nuorten sosiaaliturvaa tulisi uudistaa, jotta etuus- ja palvelujärjestelmien monimutkaisuus ja niiden sisälle asetetut kannustimet eivät aiheuttaisi koulutuksen tai muiden palvelujen ulkopuolelle jäämistä tai jättäytymistä?

Esimerkiksi nuoret harvinaista hengityssairautta sairastavat tarvitsevat tukea ammatinvalinnassa ja opiskelumahdollisuuksissa, jotta he voivat tulevaisuudessa työllistyä aloille, jotka eivät hankaloita oireita ja niiden hallintaa.

5.3 Komitea ehdottaa selvitettäväksi edellytyksiä käynnistää opintotukijärjestelmän kokonaisuudistus. Millainen opintotukijärjestelmän uudistus tukisi opiskeluajan toimeentuloa, sujuvaa opiskelua, tavoiteajassa valmistumista ja opiskelijan hyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta mielekästä opintopolkua?

-

6. Lasten ja perheiden sosiaaliturva (välimietinnön ehdotukset 13, 14 ja 15)6.1 Komitea ehdottaa työryhmän perustamista lapsilisän uudistamiseksi. Mitä lapsilisäjärjestelmän eri uudistusvaihtoehtojen valmistelussa ja arvioinnissa tulisi ottaa huomioon?

-

6.2 Komitea ehdottaa lastenhoidon tukien järjestelmän uudistuksen käynnistämistä. Miten ja mistä lähtökohdista lastenhoidon tukien järjestelmää tulisi uudistaa?

-

6.3 Vanhemmalla on vastuu lapsensa elatuksesta. Mitä muutoksia sosiaaliturva- tai muuhun lainsäädäntöön tulisi tehdä, jotta se tukisi vanhempien elatuskykyä?

-

7. Asumismenot ja asumismenojen korvaaminen (välimietinnön ehdotus 16)7.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 16 edistämisessä? Mikä asia tai mitkä asiat on tärkeintä selvittää?

-

8. Toimeentulotuki ja pitkäaikaisen toimeentulokitarpeen vähentäminen (välimietinnön ehdotukset 17 ja 18)8.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 17 ja 18 edistämisessä?

-

8.2 Mitkä ovat keskeisimmät toimenpiteet, joilla pitkäaikaista toimeentulotuen tarvetta voidaan vähentää?

-

9. Etuus- ja palvelupolkujen toimivuus ja palvelujen tarjoaminen (välimietinnön ehdotukset 19, 20, 21, 22, 23, 24 ja 25)9.1 Miten työ- ja toimintakyvyn tukemista, seurantaa ja arviointia sekä työ- ja toimintakykyä tukevia palveluja tulisi vahvistaa sosiaali- ja terveydenhuollossa?

Palvelut ja etuudet tulee löytää ja niitä pitää osata hakea. Tähän tarvitaan vahvaa ohjausta. Pitkäaikaissairaille on tarjottava tukea, esimerkiksi sosiaalityöntekijän konsultaatio. Oman toimintakyvyn kuvaus (myös läheisen näkemys tarpeen ja tärkeä) on erittäin tärkeä osa etuuksien ja

palvelujen hakemisessa ja saamisessa. Sairastunut tarvitsee prosessin aikana moniammatillista yksilöllisen elämäntilanteen huomioivaa tukea ja palveluohjausta. Sähköisen itsearviointivälineen kehittäminen on hyvä alku, mutta sen käyttöön tarvitaan tukea. Niille, joille sähköinen asioiminen ei syystä tai toisesta onnistu, pitää olla vastaava palvelu saatavilla muuten. Paras lopputulema on, kun terveyden- ja sairaudenhoito sekä saatavilla olevat etuudet ja palvelut perustuvat realistiseen yhteisesti asiakkaan kanssa jaettuun arvioon hänen tilanteestaan.

Työnantajien ja palveluntarjoajien yhteistyön mahdollisuuksia tulee selvittää ja lisätä niin, että työ- ja toimintakykyä tukevilla palveluilla olisi tosiasiallista vaikutusta esimerkiksi osa-aikaiseen työllistymiseen sopivan oikean työnantajan palvelukseen. Järjestöjen tietotaitoa tulee hyödyntää osatyökykyisten ja työntajien yhteen saattamisessa. Osatyökykyisyyskäsitettä tulee tarkastella laajasti ihmisen elämäntilanteiden mukaan muuttuvana, jolloin osatyökykyisyydestä voidaan siirtyä välillä kokoaikaiseen työhön ja takaisin. Osatyökykyisyyskäsitteessä tulee olla laaja liukuma työhön osallistumisen suhteen niin, että työkykyisyyden vaihtelut ymmärretään osaksi osatyökykyisyyttä.

Kuntoutusta tulee lisätä ja kuntoutukseen pääsyä tulee helpottaa ja mahdollisesti vaikeutuvaa tilannetta ennaltaehkäistä palveluohjauksella, jos henkilön työ- ja toimintakyky on alentunut, vaikka hänellä ei olisi selkeää sairausdiagnoosia.

Riittävien resurssien varmistaminen TE-palvelujen ja terveydenhuollon yhteistyöhön esimerkiksi työttömien terveystarkastuksiin, joilla tosiasiallisesti arvioidaan ja tuetaan työ- ja toimintakyvyn parantamista.

9.2 Mitä tulisi ottaa huomioon valmisteltaessa A) monialaista asiakassuunnitelmaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä? B) työkyky- ja kuntoutuspalvelujen yhtenäistä tietopohjaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä? C) vastuutyöntekijä-mallia eniten tukea tarvitseville?

A) Monialainen asiakassuunnitelma on kannatettava ehdotus, jos se todella tehdään. Vastuutahot tulee määritellä ja tavoite, mitä palvelee. Asiakassuunnitelma on tehtävä asiakkaan tarpeista lähtien yhdessä asiakkaan kanssa. Asiakassuunnitelma ei saa missään tilanteissa toimia asiakasta vastaan suhteessa etuuksiin tai palveluihin. Esimerkiksi tieto joistain oireista tai sairauksista ei saa estää etuuksien tai palveluiden piiriin pääsemistä, jos niillä ei todellisuudessa ole merkitystä etuuksien tai palvelujen hakemiseen tai saamiseen.

Mikäli asiakassuunnitelma tehdään, ja siihen onnistutaan kokoamaan asiakkaan hoito-, kuntoutus-, palvelu- ja etuustiedot, se tulee helpottamaan tiedonkulkua, mahdollistamaan moniammatillista kokonaisnäkemystä asiakkaan tilanteesta ja tukemaan asiakkaan oikeuksien toteutumista. Samalla se parhaassa tapauksessa edistää asiakas- ja potilasturvallisuutta. Kokoavan suunnitelman pitää vahvistaa asiakkaan ja potilaan oikeuksia, tukea ja hyvinvointia, ei päinvastoin.

B) Voi helpottaa asiakkaan tilannetta niin, ettei tarvitse kertoa omasta tilanteesta alusta alkaen uudelleen eri viranomaisten ja palvelujen kanssa asioidessa. Tietosuojakysymykset on otettava huomioon ja yhteistyö asiakkaan kanssa. Ihmisen on itse saatava määritellä tiedot, jotka haluaa eri tahoille välittää.

C) Esitys rinnalla kulkijasta eli vastuutyöntekijä-mallista on kannatettava ja vastuutyöntekijän tukea on annettava haavoittuvassa asemassa oleville ja paljon palveluja käyttäville ja tarvitseville ihmisille, myös pitkäaikaissairaille, joilla on vaikeuksia arjessa pärjäämisessä ja joiden voimavarat ovat vähissä. Myös pitkäaikaissairaalan lapsen perheelle, jossa on vaikeuksia arjessa pärjäämisessä. Esimerkiksi

vaikean hengityssairauden diagnoosin asettamisvaiheessa tulee olla tarkistuspiste, jossa sosiaaliturvan ja palveluiden tarve selvitetään yhdessä ammattilaisen kanssa. Omatyöntekijän (vrt. vammaispalvelulaki) tuella ja toimivalla palveluohjauksella parannetaan sujuvaa ja eteenpäin vievää asiointia, vähennetään tarpeetonta asiointia ja lyhennetään jonotusta. Asiakkaalle tulee tulla tunne, että ammattilainen on hänen puolellaan ja yhdessä etsimässä ratkaisuja asiakkaan kanssa. Asiakkaalla pitää olla mahdollisuus reflektoida tilannettaan yhdessä vastuutyöntekijän kanssa, saada tukea toimijuudelleen ja kuulla hänen elämäntilanteeseensa sopivat mahdolliset etuudet ja palvelut sekä kuntoutumisen ja työkyvyn mahdollisuudet.

9.3 Mitä muuta tulisi ottaa huomioon alaluvun 5.10 ehdotusten edistämisessä?

-

10. Sosiaaliturvajärjestelmän kannustin- ja byrokratialoukut (välimietinnön ehdotukset 26 ja 27)10.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 26 ja 27 osalta?

-

11. Asumis- ja työperusteinen sosiaaliturva ja kansainvälinen liikkuvuus (välimietinnön ehdotukset 28, 29 ja 30)11.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 28, 29 ja 30 edistämisessä?

-

12. Syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistäminen ja yhdistäminen ansioturva huomioiden (komitean esitys seuraavalle hallitukselle)

12.1 Komitea esittää syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistämistä ja yhdistämistä ansioturva huomioiden alaluvussa 6.1. Tarkoituksena on selkeyttää ja yksinkertaistaa vaiheittain etuusjärjestelmää ja sen toimeenpanoa sekä helpottaa siirtymistä etuudelta toiselle. Mitä hyötyjä ja haasteita perusturvaetuuksien yhtenäistämiseen ja yhdistämiseen voi liittyä?

Sosiaaliturvakomitean on seuraavalla hallituskaudella tärkeää edistää yhden perusturvaetuuden konkretisointia. Sosiaaliturvajärjestelmän selkeyttäminen ja joustavoittaminen edesauttavat siirtymiä eri elämäntilanteiden välillä sekä vähentävät väliinpuotoamista ja katkoksia etuuden maksussa. Esimerkiksi harvinaista hengityssairautta sairastavan lapsen siirtymistä aikuisten palveluiden piiriin (transitiovaihe) pitää selkeyttää ja joustavoittaa sairastuneen näkökulmasta.

Etuuskatkokset näkyvät etenkin työttömyysturvan ja sairauspäivärahan tilanteissa. Hengitysliiton kokemuksen mukaan työttömyysturvaa käytetään perusturvana myös pitkittyneissä sairausajan tilanteissa esimerkiksi sisäilmasta oireilevilla. Yhtä perusturvaetuutta tulee kehittää niin, että siinä huomioidaan yksilölliset tilanteet ja mahdollistetaan oikea-aikainen tuki ja palvelut myös työ- ja toimintakyvyn tukemiseksi, kuten on esitetty lausunnon kohdassa 9.

12.2 Mihin suuntaan perusturvaetuuksien yhtenäistämistä tulisi kehittääA) etuuksien ehtojen osalta?B) toimeenpanon osalta?

-

13. Ehdotusten priorisointi13.1 Välimietinnössä on komitean 31 ehdotusta tuleville hallituksille. Mitä kolmea ehdotusta tulisi edistää ensimmäisenä ja miksi?

Perusteet näille kaikille on esitetty tämän lausunnon näitä ehdotuksia koskevissa kohdissa. Yleiskommenttina voidaan sanoa, että hengityssairautta sairastaville nämä ovat tärkeimmät kehittämiskohdat, jotta etuudet ja palvelut löydetään ja että ne tukevat työ- ja toimintakyvyn ylläpitoa ja palauttamista erilaisissa elämäntilanteissa vaihtelevan työkyvyn kanssa.

6. Yksinkertaistetaan ja joustavoitetaan työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyviä toimeentuloa turvaavia etuuksia mahdollisuuksien mukaan. Varmistetaan, että lainsäädäntö tukee työ- ja toimintakyvyn ylläpitämistä ja parantamista sekä olemassa olevan työkyvyn hyödyntämistä.

19. Työ- ja toimintakyvyn tukemista, seuranta ja arviointia sekä työ- ja toimintakykyä tukevia palveluja vahvistetaan terveydenhuoltolakia ja sosiaalihuoltolakia uudistettaessa.

23. Tarkoituksenmukaisten palvelujen ja lakisääteisten etuuksien saamisen varmistamiseksi kehitetään eniten tukea tarvitseville vastuutyöntekijämallia. Ehdotukseen liittyy todennäköisesti kustannuksia ja määrärahatarpeita.

14. Julkisen talouden kestävyys**14.1 Sosiaaliturvauudistuksessa tehtävät ratkaisut voivat joko vahvistaa tai heikentää julkista taloutta pitkällä aikavälillä. Komitea on linjannut, että uudistuksen tulee osaltaan varmistaa julkisen talouden kestävyys työllisyyttä ja väestön työ- ja toimintakykyä vahvistamalla. Tulisiko sosiaaliturvan uudistamisella tavoitella parannusta julkisen talouden kestävyteen pitkällä aikavälillä ja jos kyllä, niin miten?**

-

15. Komitean linjaukset toisen kauden työlle**15.1 Komitea on linjannut toisen kautensa työstä alaluvussa 6.2. Mikä luetelluista kokonaisuuksista on tärkein ja miksi?**

Komitean ehdotus: Elämäntilanteen, työ- ja toimintakyvyn tai palvelutarpeen kannalta ”väärällä” etuudella oleminen sekä etuuksien yhteensovittaminen palveluihin ja etuudensaajien osallistumisen lisääminen (esim. työmarkkinatuki, sairauspäiväraha, kuntoutusraha, kuntoutustuki, toimeentulotuki). Tässä työssä käsitellään perusturvaa ja ansioturvaa.

Tässä kokonaisuudessa käsitellään osalle hengityssairautta sairastaville henkilöille olennaista asiaa eli ainakin ns. työkyvyttömiä työttömiä. Eli työttömyysetuus toimii perusturvaetuutena tilanteessa, jossa ei ole sellaista sairausdiagnoosia ja todettua toimintakyvyn alenemaa, että pääsisi työkyvyttömyyseläkkeelle. Oireileva ei kuitenkaan ole kykeneväinen ottamaan työtä vastaan kokemansa toimintakyvyn aleneman vuoksi.

15.2 Mihin suuntaan lueteltuja kokonaisuuksia tulisi kehittää?

-

16. Mitä muuta haluat todeta sosiaaliturvauudistuksesta?

Hengityслиitto yhtyy kannassaan kokonaisuudessaan Suomen sosiaali ja terveys ry:n 12.5.2023 jättämään sosiaaliturvakomitean välimietintöä koskevaan lausuntoon.

Sosiaaliturvauudistusta ollaan tekemässä toimeentuloturvaa käyttäviä ihmisiä varten, joten heitä edustavat järjestöt tulee jatkossa pitää tiiviisti mukana uudistamistyössä ja myös eri väestöryhmien suoraa kuulemista tulee jatkaa.

Välimietinnössä ehdotetaan käynnistettävän erilaisia selvityksiä, mutta konkreettisten ehdotusten puuttuessa on vaikea vielä arvioida, miten uudistus tulisi vaikuttamaan eri ihmisryhmiin.

Hengityслиitto kannattaa vahvasti Sosten ehdotusta etuuksien hakemisen helpottamisesta veroehdotuksen kaltaisella etuusehdotuksella, jossa viranomaisen kertoo asiakkaalle kaikki ne etuudet, joihin hän on oikeutettu. Useiden eri hakemusten sijaan hän saisi yhden hakemuksen perusteella tiedon kaikista hänelle kuuluvista etuuksista Kelan sekä muiden viranomaisten tietojen perusteella. Tärkeää olisi samalla vahvistaa ihmisten ohjausta tarpeenmukaisten palvelujen piiriin.

Mäki Sari
Hengityслиitto ry